

Educació i vida quotidiana

Històries breus de llarga durada

INTERSECCIONS

29

Direcció de la col·lecció:
Joan Soler

Consell assessor:
Isabel Carrillo
Pere Darder
Josep M. Puig
Pere Soler
Antoni Tort
Conrad Vilanou

Eulàlia Bosch

Educació i vida quotidiana

Històries breus de llarga durada

**Eumo Editorial
Universitat de Vic**

Disseny de la coberta: Eumogràfic
Maquetació: Victòria López
Fotografia de la coberta: Ananias Lekki, 2000

Primera edició digital: juny de 2010

© Eulàlia Bosch

© d'aquesta edició:

Eumo Editorial. C. Perot Rocarguinarda, 17. 08500 Vic

Tel. 93 889 28 18 - Fax 93 889 35 41

www.eumoeditorial.com - eumoeditorial@eumoeditorial.com

—Eumo és l'editorial de la Universitat de Vic—

ISBN edició digital: 978-84-9766-374-8

ISBN edició impresa: 978-84-9766-033-4

*A l'Elia Sandoval Blaue i al Manel Wade,
que varen compartir bressol
mentre jo començava a escriure aquest llibre,
i al Berrie Heesen, que va morir mentre l'acabava*

ÍNDIX

Néixer	15
Protecció i autonomia	17
Pot tenir fills, la lluna?	23
Ciudadans i experts	28
Parlar i entendre	33
Quan seré gran, voldré ser pagès	40
Les matemàtiques i els pirates	46
El petó	51
Vius o morts?	56
I si... ..	62
Vermell o blau?	67
Urgència	72
La classe i la cuina	77
Identitat i diferència	83
Lliçó de silenci	88
Aprendre i créixer	93
La França rosa	98
Pot ser?... potser	102
Pares i fills	107
Jackson Pollock al MoMA	112
Els orígens	118
Fragilitat	124
Metge o actor?	129
Homes o dones?	134
Problemes i catàstrofes	139
NIF	144
Etcètera	149
Agraïments	157

Tenia la mirada perduda en la pàgina que la seva mare li llegia, quan de sobte va preguntar: «Mare, tu què mires: el blanc o el negre?»

Feia molt temps que em rondava pel cap. No trobava mai el moment. Malgrat tot, les anècdotes, ben guardades a la memòria, s'anaven aproximant entre elles i a poc a poc entreteixien una teranyina que la llum d'algun comentari fortuït feia brillar. Sempre en lloc impropï, però: en un autobús ple de gom a gom, a la cua de la peixateria un dia de vigília, entre semàfor i semàfor o en una habitació d'hospital. Sempre mostrant-se amb la fugacitat del llamp, sense temps disponible per registrar el tro. Un dia, vaig dir en veu alta que no podia distingir bé si tenia ganes d'escriure sobre aquests moments de companyonia passats amb alguns nens o si tenia realment necessitat de fer-ho. «Si tens ganes d'escriure, posa't a llegir», em va respondre un amic que coneix bé els meus dubtes. És així com vaig tornar als meus llibres de sempre i, a poc a poc, vaig anar retrobant la música d'algunes de les escenes que, amb el pas del temps han esdevingut per a mi històries per pensar. I quan finalment em vaig posar a escriure, vaig anar arribant a la conclusió que massa sovint vivim la vida al revés, pensant que la línia recta és sempre la distància més curta entre dos punts, quan, en realitat, una de les gràcies d'arribar és poder reconèixer la sinuositat del camí. «La realitat», com escrivia Sándor Márai, «són només detalls».

Néixer

Tot va començar aquell migdia quan vaig pujar a deixar la bossa a la que seria durant uns dies la meva habitació. L'única cosa que hi vaig veure, en arribar-hi, varen ser els dos llits. L'un, potser massa gran per ser només per a una persona. L'altre, molt petitó, de fet un cabasset amb rodes. S'esperava de mi que omplís aquell llitet amb una criatura de la qual encara no sabia ni el nom ni el sexe. Mai la respiració no se m'havia tallat de la manera que ho va fer. Al llarg dels nou mesos d'embaràs, cap imatge no m'havia parlat amb tanta contundència del part. Jo, una sola persona fins aquell moment, passaria a ser dues i a partir d'aleshores seria sempre més en plural. Al cap de poques hores, vaig començar a notar què significa la companyia d'una nena. Vaig començar a saber, tot i que de forma molt borrosa encara, que les meves nits ja tindrien sempre més dos llits. Quan al cap d'uns quants anys vaig tornar a obrir la porta d'aquella estança, la imatge de la qual guardava al fons de la memòria amb la intensitat que només alguns records aconseguixen, vaig tornar a veure, per primera vegada, els dos llits. L'un encara massa gran per a mi sola. L'altre, esperant un fill que feia dies que es passejava pel seu jardí sense saber si perllongar una mica més la seva estada en terreny conegut o sortir a veure món. Quan de matinada ens vàrem

conèixer, tots dos encara amb els ulls tancats, res no passava per segona vegada. Els nens no es deixen sumar, vaig saber de seguida. Són com països per conèixer en una geografia de perfil incert. «Com anirem dibuixant-ne el mapa?», em vaig preguntar.

Protecció i autonomia

El camí era curt i senzill però el trànsit, com a qualsevol altre barri de la ciutat, excessiu. Per això no acabava mai de trobar el moment perquè els nens comencessin a anar sols a l'escola, malgrat ser tan a prop. A mi m'hauria agradat que tornessin a casa per dinar, però no tenia prou temps per sortir de la feina, recollir-los, seure amb ells a taula i tornar-los a deixar puntualment per a les classes de la tarda. Així doncs, ells dinaven al menjador escolar i jo, a la cuina de casa. Un dia, mentre prenia el cafè, vaig sentir que s'obria la porta del pis. Em va venir un esglai. No esperava ningú i les úniques persones que tenien clau de la porta eren de viatge. Vaig dubtar sobre què havia de fer. Finalment, em vaig decidir a afrontar la situació, i, en treure el cap al passadís, vaig veure la meva filla de set anys que em saludava afablement. «Però...», vaig dir-li entre apaivagada i sorpresa, «què hi fas tu, aquí?» «Mira», em va respondre, «m'havia oblidat una llibreta i com que recordava que el porter té una clau de casa nostra, he decidit venir-la a buscar». La nena va anar directament a recollir el quadern, em va fer un petó i va tornar a sortir amb la clau del porter a la mà. Jo no vaig tenir temps ni capacitat per reaccionar, de tal manera que vaig seguir els moviments ràpids de la nena i sense saber com em vaig trobar altra vegada da-

vant la meva tassa de cafè, pensant, per primera vegada, que la meva filla ja era gran.

* * *

Des d'aleshores, una i mil vegades m'he preguntat per què no ens recordem més sovint de la nostra pròpia experiència quan veiem créixer els nens. Tan acostumats com estem a deixar volar la imaginació endavant, per què ens costa tant fer-la retrocedir fins a desvetllar la memòria? És ben cert que passar de ser fill o filla a ser pare o mare no és només una diferència de grau, sinó que és una veritable diferència de tipus. Amb fills entre mans, el món guanya nous perfils, insospitats potser fins aleshores, però no per això cal que perdi el rastre dels que s'havien anat acumulant amb el temps. Ben al contrari, alimentar el record del propi passat és una manera d'obrir la porta als dies que vindran.

És cert que tenir un fill convida de manera natural a pensar en el futur. Encara que sovint sigui un futur entès com s'entenia als llibres dels pensadors utòpics, que fent un immens salt endavant preveïen un nou sistema de vida encara irrealitzable, però ja possible sobre el paper. De fet, caldrà un cert temps de vida en comú amb el noutat abans de poder entreveure alguns trets distintius d'aquest futur que es desitja ufanós i acolorit.

Cal reconèixer, a més, que aquest canvi de registre temporal que sembla portar implícit el naixement d'un fill té incorporat el gran avantatge de facilitar als pares un nou passeig pel món del possible, que magnificarà l'esdeveniment, dotant-lo d'una energia complementària no sols molt oportuna sinó extraordinàriament eficaç. El present sense més ni més pot arribar a ser tan previsible!

Però hi ha una altra mena de reflexió que també sembla adequada, encara que no resulta tan evident: cal no oblidar el passat.

A mesura que els nens creixen, curiosament, augmenta de manera progressiva la consciència que els adults tenim de la seva fragilitat: caldrà deixar-los a la guarderia i després portar-los a

l'escola i caldrà vetllar per la seva salut i fer atenció al ritme de l'aprenentatge i a les diverses formes de socialització per les quals necessàriament aniran passant, i caldrà acceptar que els seus interessos són diferents dels previstos, i que desenvolupen un gust personal per les coses, fins a veure com dibuixen una manera pròpia d'estar al món i de viure la vida.

Per compensar aquesta sensació d'inevitable precarietat, sovint els grans volem saber-nos cada vegada més forts, per tal d'estar segurs de poder preservar el benestar dels petits que van creixent. Però el fet és que esdevenir pare o mare no ens fa ser substancialment diferents de com érem just abans que aquestes noves criatures arribessin al món, i el sol fet de pensar en el futur que es desitja no sempre resulta suficient, tal com semblava en un primer moment d'embaràs i d'espera.

Cal també revifar experiències pròpies, que recordem perfectament o que hem sentit explicar de nosaltres, per deixar obertes vies de comunicació, sobretot amb aquelles reaccions dels nens i dels adolescents que al primer cop d'ull ens arriben com a actituds incomprensibles o pures excentricitats a les quals no volem dedicar ni el nostre temps ni la nostra paciència.

Els grans intentem donar als fills la protecció que necessiten, però mai no podem subministrar-los l'autonomia. Són ells, els nens que van esdevenint joves, els que l'hauran de conquerir. Com la pista que recorren els avions quan roden a gran velocitat per acabar enlairant-se, el camí que porta a l'autonomia personal acaba trobant un punt concret on s'entreveu el senyal que adverteix que ja no hi ha retorn possible. És justament en aquesta àrea on sovint sembla que protecció i autonomia siguin impossibles de compaginar.

És aleshores quan la memòria de la pròpia experiència, arxivada durant tants anys com a passat, com a passat remot fins i tot, ens pot aportar certs sons de futur. També nosaltres ens varem fer autònoms contra els nostres pares i contra els nostres professors, i contra alguns dels que eren en aquell moment els nostres millors

amics. Desprendre's de tots ells comporta deixar momentàniament la ferida al descobert, potser fins a fer reviure una vegada més l'experiència del part que afecta tant la mare com el fill. Però sense autonomia ningú no es pot fer gran, per anys que visqui.

És cert que em vaig sentir perplexa quan, en qüestió de segons, vaig passar de pensar que tenia un lladre a casa a saber que la meva filla ja era gran no sols per anar i tornar sola d'escola, sinó fins i tot per organitzar-se les obligacions. Em calia reconèixer que havia rectificat d'una manera extraordinàriament sensata el seu oblit. La nena ni tan sols deuria notar la meva sorpresa. Possiblement no hauria entès cap mena de queixa per part meva. Així doncs, segura d'ella mateixa, em va fer un petó i se'n va tornar a anar. Va deixar, això sí, la clau al porter, no fos cas que un altre dia...

Passolini va descriure magníficament aquest moment de transició en una escena de la pel·lícula *Les mil i una nits*, quan el protagonista, un jove adolescent, recolzat en un arbre i amb els ulls tancats, va comptant en veu alta mentre els seus companys de joc busquen amagatall —quaranta-dos, quaranta-tres, quaranta-quatre, quaranta-cinc...— fins que una veu l'interromp per dir-li: «Yunan, fill meu, segueix així amb els ulls tancats i escolta'm. El mar, Yunan, el mar, vés a casa del teu pare i demana-li que et deixi fer un viatge per mar.»

L'excel·lència de l'escena, d'aquest moment de ruptura amb la infantesa que ja no té retorn, es pot atribuir al fet d'unir la idea del viatge, amb tot el que comporta de valentia i d'atreviment, amb la immensitat del mar, aquest embolcall fluid en què el món sembla flotar, i oferir-ho com a projecte a un noi que comença a notar el pessigolleig d'una barba incipient. La bellesa d'aquests breus segons del film parla més del procés iniciàtic dels joves que molts dels llibres que s'han escrit sobre el tema. Però, més enllà d'aquest encert, se n'hi amaga un altre, de textura extraordinàriament fina, que multiplica sense límit la potència de l'escena. Cal anar fins a la casa del pare a demanar-li permís.

Amb raó la veu recomana mantenir els ulls tancats, com fan els nens que juguen a fet i amagar. La proposta requereix la màxima concentració. Cap imatge concreta no l'ha d'enterbolir. La idea d'anar-se'n a veure el món, un cop interioritzada, no es deixarà oblidar amb facilitat. Anar a la casa del pare, fins ara percebuda simplement com la casa pròpia, a buscar la seva benedicció. És a dir, explicar-li els somnis tot just entrevistos com si fossin idees clarament percebudes i suspendre l'ànim fins a reconèixer l'expressió del cos i el to de la veu en què arribarà la resposta. Una combinació que entranya la més gran de les dificultats. La intuïció i el desig davant l'argumentació gelosament protegida per una capa d'autoritat.

Tot l'aprenentatge acumulat fins ara haurà d'entrar en joc per poder dibuixar aquesta línia divisòria, gairebé imperceptible, que separa el consens de l'enfrontament. Al jove el guia l'atracció del futur que s'imagina, i potser reaccionarà davant l'argumentació dels adults fent-se ell mateix aquella pregunta que es feia Samuel Beckett al relat *Companyia*: «Quina mena d'imaginació és aquesta, tan dominada per la raó?» És aleshores quan al gran li convindria no separar el propi desig de futur del passat que pot recordar i que acumula tots els moviments que varen ser necessaris per fer possibles els millors episodis de la seva història personal.

Deixar de ser nen o nena no és cosa d'una sola persona, com podria semblar a primera vista. Són sempre uns quants els que estan implicats en el procés i, d'una manera o una altra, sempre suposa trencaments i desequilibris. Però és indiscutible: tota nau ha de deslligar les amarres per poder fer-se a la mar.

La pregunta és ara: pot l'oblit d'un quadern escolar a casa parlar del desig d'autonomia ja despert en una nena de set anys? Possiblement pot fer-ho si li dediquem uns moments d'atenció més enllà d'arxivar l'anècdota. I si és així, de quina autonomia parlem? De la de la mare o de la de la filla? Com queda la idea de protecció que fins ara semblava funcionar sense fissures? Quins seran els nous lligams entre aquest futur que s'endevina i el pas-

sat que portem incorporat al nostre fer? Reobrir la pròpia memòria també és una manera, potser una de les maneres clarament adultes de pensar en el futur. Calen moltes hores de vol per distingir i fer jugar a favor propi el passat, el present i el futur, els diversos temps en què s'inscriuen, moltes vegades sense ordre ni concert, la necessitat de protecció i el desig d'autonomia.

Pot tenir fills, la lluna?

Érem en una d'aquelles aules de primària on les cadires i les taules recorden la mida encara tan minsa dels seus veritables usuaris. Parlàvem de trobar noves formes de recórrer la distància entre les coses i les paraules, entre els nens i el coneixement. Ja ben entrat el vespre, quan recollíem els abrics, em va cridar l'atenció un d'aquests taulers d'anuncis que no falten gairebé mai en una classe. Hi havia un títol únic, escrit amb lletra de senyoreta, al qual seguien trossos solts de paper plens de les diverses cal·ligrafies d'uns nens que estaven aprenent, cadascun al seu ritme, a llegir i a escriure. *Pot tenir fills, la lluna?* era la pregunta que encapçalava aquest diàleg congelat a la paret. Entre parèntesis vaig descobrir un nom de nena. Quin gust veure la idea d'una nena escrita amb lletra de mestra! Però de seguida em vaig trobar llegint les respostes —provisionals, vaig notar— dels seus companys de classe. Em va quedar la mirada fixa en un petit tros de paper, enganxat amb una xinxeta vermella que deia amb una grafia del tot contundent: *potser*.

* * *

Treure a passejar les idees ve a ser com posar les entranyes al sol. Aquella pregunta, dibuixada a la paret amb la cura amb què les mestres de primària estan acostumades a escriure, semblava

talment un grafit. Un d'aquells pensaments que es descobreixen per casualitat anant pel carrer i que fan desitjar que es mantinguin vius a la paret per sempre més. Ells sols fan més llum que el sol d'un migdia d'estiu.

Quart minvant, lluna nova, quart creixent, lluna plena. Més misteri, impossible. Poder pensar la lluna embarassada sense que sigui un exercici fortuït d'enginy és una mostra de l'agilitat que pot arribar a tenir el pensament quan comença a trobar forma en el llenguatge.

Nietzsche deia: «Mentre continuïs sentint les estrelles *per-so-bre-teu* et continua faltant la mirada de l'home de coneixement.»

La nena de primària semblava exemplificar l'arrel mateixa d'aquesta potencialitat que podria dur-la —qui sap on és ara!— a ser una dona de coneixement. La lluna era al seu abast com a curiositat i com a pregunta. Formava part del seu domini encara que se li resistissin aspectes fonamentals de la seva particular manera d'existir. De fet, només calia que algú l'ajudés una mica en el camí cap a la resposta. Tant era així que l'havia formulat en veu alta a classe de ciències naturals, com una més d'aquelles urgències que no poden esperar.

Recollir la idea, posar-la a debat, reconèixer que no hi ha una sola manera de respondre-la, fer la llista de tots els suggeriments i finalment deixar-los tots públicament exposats fins que el moment de la claredat arribi, és una mostra del tarannà d'una mestra que té ben après l'ofici.

Enmig d'aquest garbuix de possibilitats, resultat no sols del que cada estudiant havia pensat sinó del que cada un d'ells havia escrit —un pas menys automàtic del que sembla a aquells que fa temps que no trepitgen una escola—, saltava a la vista una resposta, la més lacònica, també la més intrigant: *potser*.

Com podia algú negar-li la possibilitat de tenir fills, a la lluna, que només es veu de nit i cada dia mostra un aspecte diferent? Però respondre afirmativament sense més ni més era igualment complicat, perquè aleshores caldria saber el nom dels seus fills. El

tema, doncs, volia temps. No semblava que res es pogués pressuposar. De moment, *potser* era suficient.

Una escola, una classe que sap esperar té molt de guanyat. Possiblement disposa d'una bona dosi d'optimisme, una d'aquelles virtuts no sempre ben delimitades però tan valuoses que fan que tot aprenentatge adquireixi una dimensió de futur que difícilment perdrà mai.

Pensar, igual que llegir i escriure, vol temps. I no solament temps ocupat a combinar idees per poder arribar a conclusions fiables, sinó també temps buit, intermedis, i fins i tot temps ple d'altres interessos diversos.

El pensament, el dispara la vida mateixa. El posa en marxa l'observació del que passa, la consciència del que ens passa, el desig de canviar d'alguna manera el curs de certes coses. És el viure el que genera interrogants i el que els va fent cada vegada més urgents o simplement els deixa passar sense més ni més. I és en el viure on aniran a desembocar altra vegada tots els nostres actes de contemplació, de reflexió i d'avaluació.

El pensament, doncs, com diu la filosofia d'ella mateixa, ve després. És com una nit que persegueix la llum del dia on la realitat es manifesta i es problematitza. És una nit amb desig de dia. I pot aconseguir allò que busca si es manté persistent en les dificultats de la persecució. Potser la més destacable és la de concedir-se temps.

Les idees mai no vénen clares i diàfanes en el moment precís. Sovint voletegen sense ordre ni concert en l'ambient fins que un atzar qualsevol, una pregunta, una sospita, un suggeriment a la pàgina d'un diari o el to d'una veu desconeguda, les atrau i les precipita les unes contra les altres, de tal manera que en entrexocar produeixen uns instants de llum. És aleshores quan velles qüestions retornen a primer terme i fem avançar en pocs segons allò que feia dies o mesos que se'ns resistia. És aleshores quan constatem una vegada més aquella veritat que ja s'ha fet patrimoni col·lectiu: «Cal que la inspiració et pesqui treballant.»

Una escola, una classe que no sols no tanca amb contundència el tema de la reproducció de la lluna sinó que deixa penjat al tauló d'anuncis un *potser* signat, és a dir, la indecisió d'una nena concreta que es permet dubtar en veu alta, ha fet de les seves parets el millor llibre de text.

Alguns temes s'aprenen escoltant les explicacions de la mestra, o estudiant els llibres, o a través de múltiples accions voluntàries que aproximem respostes a preguntes. D'altres, en canvi, es van aprenent gairebé per osmosi, pel sol fet d'estar submergits en una atmosfera favorable. Aquesta forma de procedir, però, subtil i sigil·losa alhora, mai no es manifesta amb notorietat, malgrat ser d'una eficàcia i d'una permanència absolutament envejables.

Les parets de les aules, els passadissos de les escoles, els patis i els menjadors són espais privilegiats d'educació si som capaços d'impregnar-les de totes aquelles formes de comportament que configuren la vida intel·lectual i que, escrites en forma de llista en un manual, no sols no es poden aprendre sinó que possiblement perden tot sentit.

Paul Valéry a l'article *Poesia i pensament abstracte* escrivia: «Caminar, com la prosa, té una finalitat ben definida. Són les circumstàncies —com la necessitat d'un objecte, l'impuls d'un desig, l'estat del cos, la vista, el lloc mateix, etc.— les que organitzen la manera de caminar, les que descriuen la direcció i velocitat, i li atorguen una *finalitat definida*. (...) La dansa, en canvi, és tota una altra cosa. Naturalment també és un sistema d'accions, però accions que tenen en elles mateixes la seva finalitat. Ara bé, fixeuvos, si us plau, en aquesta simple observació: per diferent que pugui ser la dansa del caminar i dels moviments utilitaris, fa servir els mateixos òrgans, els mateixos ossos i els mateixos músculs, no més que combinats i coordinats d'una altra manera.»

Una resposta contundent pot fer que la lluna no pugui tenir fills d'una vegada per totes. Però possiblement aleshores només haurem fet un simple pas endavant. La pregunta escrita a la paret i totes les respostes fent-se'n ressò a l'entorn fins a arribar al *pot-*

ser, són en elles mateixes una *dansa* en el sentit del text de Valéry. Arribarem tal vegada a la mateixa conclusió, però en el segon cas hi arribarem sabent més precisament com funciona el pensament i quina càrrega de plaer pot arrossegar jugar-hi.

Quan els espais públics de les escoles funcionen com a altaveus del que els seus usuaris pensen, senten o desitgen, es transformen a poc a poc en pantalles obertes als móns insòlits que cadascú representa. Acaben fent realitat la intuïció segons la qual ens anem fent, en gran mesura, per contrast amb els altres. De la mateixa manera que nosaltres, els humans, acabem aprenent moltes coses sobre nosaltres mateixos, quan seguim amb atenció les sèries de reportatges sobre la vida dels animals i les plantes que totes les televisions del món emeten amb regularitat. Tan diferents som? Tan iguals? Només cal poder deixar camp lliure a tots els ingredients que envolten la sorpresa.

Jack Steinberger, premi Nobel de Física, en el seu discurs davant l'Acadèmia sueca, va dir amb rotunditat: «Crec més en les circumstàncies que en els genis.» Tots aquells que s'interessen per l'educació tenen tantes o més raons que ell per creure-hi.

Ciutadans i experts

No sabia ben bé on anava. Feia massa pocs dies que havia començat a anar a escola, tot i ser el mes de febrer. De fet, no hi havia anat mai abans, i li costava saber de què parlava la mestra. Els seus companys tampoc no li inspiraven gaire confiança. Tots tan segurs de si mateixos, tan ràpids en les seves respostes, tan acostumats a fer coses en grup... Aquella sortida li venia costa amunt. Anar a veure una exposició era per a ell una veritable incògnita. Silenciós i sempre una mica separat del grup, seguia els altres sense més ni més. La *Pintura peristàltica* de Miquel Barceló va ser la primera obra davant la qual es van aturar. Una tela farcida de dibuixos i de coses enganxades: gambes i pops, garotes i fruites, puntes de cigarreta i un paquet de Ducados soterat en la pintura. Dalt de tot, presidint l'escena, un cap de brau amb les banyes ben punxegudes. Els nens anaven fent els seus comentaris en veu alta fins que es va encetar una conversa sobre el sentit mateix de la pintura. Feia estona que m'havia adonat que el nen acabat d'escolaritzar mantenia una aparença de desinterès. Però, de fet, escoltava sense que es notés. En un moment de silenci, mentre els seus companys de classe buscaven una resposta per a la pregunta que la mestra els acabava de fer, ell, provocant la sorpresa de tots plegats, va dir: «Si el que volia l'autor era re-

presentar com totes les coses estan sempre barrejades, aquesta pintura està molt ben feta, tot i que no és maca.» I, al cap d'uns segons, va afegir: «Està ben feta perquè ensenya allò que l'autor volia i és lletja perquè ens fa veure bé el que és lleig.» Ell només tenia vuit anys i no havia anat mai a escola.

* * *

Quantes vegades no hem pensat que de les arts només en poden parlar els experts? I quantes vegades no preferim callar a sentir-nos vulnerables pel sol fet de dir en veu alta allò que una pintura ens provoca?

El comentari d'aquest nen té a favor seu algunes de les circumstàncies que, vistes des de l'objectivitat més estricta, podrien ser considerades inconvenients insalvables. El fet que ell no hagués anat mai a escola el mantenia lliure del sentiment de vergonya i d'autocontenció que massa sovint porta implícit manifestar davant els altres les pròpies impressions. D'altra banda, tampoc no havia pas de notar per res la intimidació que sol provocar el simple fet de saber que hi ha experts en la matèria.

La seva única limitació explícita radicava en la relació de desconfiança que mantenia amb el grup i amb la situació. Des que va arribar a la sala, el rostre el delatava. Necessitava bellugar-se constantment i tot ho mirava de reüll, com si res del que estava passant no l'afectés realment. Va ser la intensitat de la conversa que el va anar embolicant, sense gairebé adonar-se'n, i, en un determinat moment, com si les cadenes de prevenció que el mantenien aïllat s'haguessin fos de cop, ell mateix es va trobar parlant en veu alta.

Hi ha vegades que això també els passa a alguns adults que arriben a una exposició i troben un grup de nens parlant asseguts davant d'una de les obres i d'entrada mostren ostensiblement el

seu rebuig, fins que, atrets per alguna de les observacions que escolten també sense voler, acaben, malgrat ells mateixos, participant en la conversa.

«La consciència», feia dir Shakespeare a un dels seus personatges, «ens converteix en covards.» És ben veritat. Com més rics som, com més possibilitats d'accés al coneixement tenim, com més capacitat educativa ens permetem, més insegurs ens sentim, més indefensos ens tornem. La perfecció que som capaços d'imaginar ens paralitza. Dotats de les millors condicions per sobreviure i per viure fent ús de la intel·ligència que hem anat acumulant, cada vegada tenim més pors, fins i tot davant de situacions que tradicionalment no sols eren ben conegudes sinó que podien ser resoltes amb els recursos que la majoria de la població tenia a l'abast.

Avui, no solament som molt lluny dels centres de producció alimentària —i a molts de nosaltres ens costaria potser inventar-nos formes de supervivència si un dia ens calgués— sinó que vivim amb absoluta dependència dels metges, dels mestres i dels tècnics de tota mena. Hi ha cada vegada menys àmbits en què de veritat siguem autosuficients. La nostra vida, en bona part, ha passat a ser una vida per delegació. D'alguna manera és com si fos una vida de segona mà. Ens hem tornat covards i ens estem més que altres parlin i decideixin per nosaltres, no sols en els grans temes sinó, fins i tot, en terrenys tan privats com la contemplació d'una obra d'art.

Massa sovint quedem atrapats en el parany de pensar que l'educació és el mateix que l'escolarització, que la salut és el simple resultat d'un examen mèdic favorable, que les cases són acollidores pel sol fet d'haver estat dissenyades per arquitectes prestigiosos, o que les ciutats són llocs de bon viure simplement perquè estan ben ubicades en la geografia urbana d'un país.

En canvi, l'educació té a veure amb la complexitat de les decisions preses en la més estricta intimitat, la salut manifesta equilibris subtils entre el desig, el pensament i l'acció que configuren

la vida de cada persona, les cases les modela la manera de ser dels usuaris i les ciutats han de deixar sentir el ritme del seu pols per ser alguna cosa més que punts destacats al mapa del món.

És ben cert que calen escoles i hospitals i tota mena de punts de referència especialitzats per acomboiar la vida de la gent. Però ja no ho és tant que aquest enriquiment de la vida col·lectiva hagi de comportar per força un empobriment de la capacitat de pensar i de decidir per un mateix, activitats a les quals la gent estava acostumada en situacions menys avançades i encara ho està en altres llocs del món on malviu en la misèria, a conseqüència en bona mesura de la prepotència inhàbil que nosaltres exportem.

Thomas Jefferson, als seus escrits, va identificar cinc principis per justificar l'existència de les institucions escolars. John Taylor Gatto els descrivia així: «Els dos primers tenen a veure amb ensenyar a la gent els seus drets i les maneres de defensar-los. El tercer es refereix a conèixer els mecanismes del cor dels homes fins al punt que ningú no pugui ser ni enganyat ni estafat. El quart parla de la relació entre els ciutadans i els experts: un ciutadà no ha de ser mai intimidat per un expert; els experts només tracten amb els fets però les decisions importants són temes de filosofia i de valoració, no de fets. Per tant, els experts han de ser sempre subordinats. I el cinquè consisteix a assegurar-se que una persona educada posseeix coneixement pràctic: com es pot construir una casa, com es conreen els aliments, com es fa un vestit...»

Amb la seva intervenció, l'estudiant novell deixava suspès en l'aire de la sala d'exposicions un exemple no solament d'expressió lliure, cosa que per si mateixa ja és un dret, sinó de la utilitat col·lectiva de la reflexió en veu alta, mostra del que pot voler dir, en positiu, que els experts siguin sempre subordinats. És a dir, que no substitueixin la paraula dels ciutadans sinó que l'acompanyin quan calgui.

La *Pintura peristàltica* de Miquel Barceló remet, com queda explícit en el nom, als moviments que fan els budells per deglu-

tir els aliments i transformar-los en energia renovada. Com deia l'estudiant, tot es barreja als intestins i és d'aquesta barreja gairebé indiscriminada de menjar i de fum de tabac, de residus antics i de bacteris de tot tipus que en surt una digestió completa. Mostrar aquest procés al descobert no dóna necessàriament una tela per ser penjada al menjador d'una casa burgesa fent joc amb el sofà. Pot fins i tot generar molt rebuig, com deien en la conversa alguns dels estudiants. La nova aportació radicava en el fet de considerar que la pintura era *bona* com a pintura perquè feia veure a l'espectador la cara de la lletjor. En aquest sentit era bona i era veritat alhora.

Potser era la primera vegada que aquest noi entrava en una sala d'exposicions. Potser era fins i tot la primera vegada que *veia una pintura en veu alta*, estimulat per la conversa en curs. Molt possiblement el va sorprendre adonar-se que un comentari seu sobre un tema no vinculat a l'activitat quotidiana del viure fos escoltat per tanta gent alhora. El que és segur és que el va deixar estupefacte el fet que fos justament la seva idea el camí idoni perquè els estudiants de la seva classe, aquells que no mereixien la seva confiança en arribar a la sala, distingissin amb claredat entre art i decoració. Diferenciessin entre les obres d'art que ens ajuden a veure el que hi ha i el que passa i la necessitat decorativa de les famílies benestants. Va llegir la sorpresa en l'expressió de la cara de la mestra i, tot seguit, va retornar al seu racó de silenci.

«Fes el que has imaginat. Simplement intenta-ho!», deia Pina Bausch a un dels seus ballarins. Digues en veu alta el que has imaginat quan vulguis que l'educació deixi de ser un tema en mans dels experts. Simplement, intenta-ho.